

BM Engelli Hakları Sözleşmesi

Türkiye tarafından imzalanan, toplam 50 maddeden oluşan ve taraf olan devletlere, engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam standartlarını yükseltmek gibi yükümlülükler getiren sözleşmenin tam metni şu şekildedir:

ENGELLİLERİN HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME

BAŞLANGIÇ

Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler,

- (a) Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilan edilmiş olan ve insanlık ailesinin tüm mensuplarının doğuştan sahip oldukları onuru, değeri, eşit ve devredilmez hakları dünyada özgürlüğün, adalet ve barışın temeli olarak kabul eden ilkeleri anımsayarak,
- (b) Birleşmiş Milletler'in, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve İnsan Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmeler ile, herkesin herhangi bir ayrımcılığa uğramaksızın, bu belgelerde tanınan hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kabul ve ilan ettiğini göz önünde bulundurarak,
- (c) Tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrenselliğini, bölünmezliğini, bütüncüllüğünü ve bağlılığı ve engellilerin bu haklardan ayrımcılığa uğramaksızın yararlanmalarının güvence altına alınması gerektiğini yeniden onaylayarak,
- (d) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme'yi, İşkence ve Diğer Zalimane Gayri insani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'yi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi anımsayarak,
- (e) Engelliliğin verilen bir kavram olduğunu ve engelliliğin sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarla etkileşiminden kaynaklandığını tanıyarak,
- (f) Engelliler için Dünya Eylem Programı ve Sakatlar için Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar'da yer alan ilke ve politika önerilerinin engellilere fırsat eşitliği sağlanmasına yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede politikaların, planların, programların ve eylemlerin geliştirilmesi, tasarlanması ve değerlendirilmesine katkısını göz önünde bulundurarak,
- (g) Engelliliğe ilişkin konuların sürdürülebilir kalkınmayla ilgili stratejilerin ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmasının önemini vurgulayarak,
- (h) Engelli olduğu için bir kişinin ayrımcılığa uğramasının kişinin doğuştan sahip olduğu onuru ve değeri ihlal ettiğini de göz önünde bulundurarak,
- (i) Buna ek olarak engellilerin çeşitliliğini tanıyarak,
- (j) Daha yoğun bir desteğe ihtiyacı olan engelliler dahil olmak üzere, tüm engellilerin insan haklarının güçlendirilmesi ve korunması gerektiğini göz önünde bulundurarak,
- (k) Çeşitli belgelere ve yükümlülüklerle rağmen engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak topluma katılımında engellerle karşılaşmaya devam ettiklerini ve dünyanın her yerinde insan haklarının ihlal edildiğini dikkate alarak,
- (l) Tüm ülkelerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, engellilerin yaşam koşullarının geliştirilmesinde uluslararası işbirliğinin önemini tanıyarak,
- (m) Engellilerin toplumun refah ve çeşitliliğine yaptıkları ve yapabilecekleri katkıyı ve engellileri insan haklarını ve temel özgürlükleri tam kullanmaya ve topluma tam katılmaya

teşvik etmenin, onların topluma ait oldukları hissine sahip olmalarını sağlayacağını, toplumun insani, sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasına ve yoksulluğun azalmasına katkıda bulunacağını tanıyarak,

(n) Kendi seçimlerini yapma özgürlüğü dahil olmak üzere engellilerin bireysel özerkliğinin ve bağımsızlığının önemini kabul ederek,

(o) Engellilerin kendilerini doğrudan ilgilendiren ve diğer politika ve programların karar alma süreçlerine etkin olarak katılabilmeleri gerektiğini dikkate alarak,

(p) Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka fikir, ulusal, etnik veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, yaş veya başka bir statü bakımından birden fazla nedene dayalı olarak veya ağır ayrımcılığa uğrayan engellilerin karşılaştığı zor koşulları dikkate alarak,

(q) Engelli kadınların ve kızların hem ev içinde hem de ev dışında şiddete uğramaya, yaralanmaya veya istismara, ihmale, ihmalkar muameleye, kötü muameleye veya sömürüye karşı daha büyük bir risk altında olduklarını göz önünde bulundurarak,

(r) Engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanması gerektiğini kabul ederek ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin üstlendiği yükümlülükleri anımsayarak, (s) Engellilerin

insan hak ve temel özgürlüklerinden tam yararlanmasını teşvike yönelik çabaların toplumsal cinsiyet perspektifi içermesi gerektiğini vurgulayarak,

(t) Engellilerin çoğunluğunun yoksulluk koşullarında yaşadığının altını çizerek ve bu bakımdan, yoksulluğun engelliler üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmenin kritik önemini kabul ederek,

(u) Şart'ta yer alan amaç ve ilkelere tam saygı üzerine kurulu barış ve güvenlik ortamının ve uygulanabilir insan hakları belgelerine riayet edilmesinin, özellikle silahlı çatışma ve yabancı işgali halinde engellilerin tam korunması için vazgeçilmez olduğunu aklında tutarak,

(v) Fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tüm insan haklarından ve temel özgürlüklerden tam yararlanmasını sağlamadaki önemini kabul ederek,

(w) Bireyin, diğer bireylere ve ait olduğu topluma karşı görevleri bulunduğunun ve bu bireyin, Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi'nde tanınan hakların güçlendirilmesi ve bu haklara riayet edilmesi için çaba gösterme yükümlülüğü altında olduğunun farkında olarak,

(x) Engellilerin haklarını ve onurunu güçlendiren ve koruyan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin engellilerin ağır sosyal dezavantajlarının ortadan kaldırılmasına ve onların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ortamlara eşit fırsatlarla katılımının teşvik edilmesine, hem gelişen hem de gelişmekte olan ülkelerde önemli bir katkı sağlayacağına ikna olarak,

(y) Engellinin toplumun doğal ve temel birimi olduğuna ve toplum ve devlet tarafından korunmaya hakkı olduğuna ve engellilerin ve aile üyelerinin, engellilerin haklarını tam ve eşit kullanabilmesini sağlamak için gerekli korumayı ve desteği almaları gerektiğine ikna olarak

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

1. MADDE - AMAÇ

Bu Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek, korumak ve sağlamak ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirmektir. Engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal sakatlığı olan kişilerdir.

MADDE 2 - TANIMLAR

Bu Sözleşme'nin amaçları açısından;

”İletişim”, erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil dilleri, metin gösterimini, Braille alfabeti kullanarak ve dokunarak iletişimi, büyük harflerle baskıyı, yazılı, işitsel ve erişilebilir çoklu medyayı, sade dili, insan okuyucusunu, beden dilini, diğer tür ve biçemdeki ve farklı araçlarla gerçekleşen iletişimi içermektedir.

“Dil” sözlü dili, işaret dilini ve sözlü olmayan diğer dilleri kapsar

“Engelliğe dayalı ayrımcılık” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alandaki tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin diğerleri ile eşit bir şekilde kullanılması veya bunlardan yararlanılması imkanını ortadan kaldıran veya bunu engelleyen her türlü ayrımın, dışlamanın veya kısıtlamanın engelliğe dayalı olarak yapılmasıdır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul uyumlaştırmanın yapılmaması dahil her türlü ayrımcılığı kapsar.

“Makul uyumlaştırma”, engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamaları ifade eder.

“Evrensel tasarım” ve “kapsayıcı tasarım”, ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir tasarıma veya uyarlanmaya gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılabilmesi şeklinde tasarlanmasıdır. Evrensel tasarım” ve “kapsayıcı tasarım”, gerek duyulduğu takdirde özel engelli grupları için yardımcı cihazların tasarımını da kapsamaktadır.

MADDE 3- GENEL İLKELER

Bu Sözleşme'nin ilkeleri şunlardır:

- (a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıkları da dahil olmak üzere, kişilerin doğuştan sahip oldukları onura ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;
- (b) Ayrımcılık yapılmaması;
- (c) Topluma tam ve etkili katılım ve dahil olma;
- (d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engelliliğin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;
- (e) Fırsat eşitliği;
- (f) Erişilebilirlik;
- (g) Kadın ve erkek arasında eşitlik;
- (h) Engelli çocukların gelişen kapasitelerine saygı duyulması ve engelli çocukların kendi kimliklerini koruyabilmeleri için haklarına saygı duyulması.

MADDE 4- GENEL YÜKÜMLÜLÜKLER

1. Taraf Devletler, engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın bütün engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin tam olarak hayata geçirilmesini sağlama ve hak ve özgürlükleri güçlendirme sorumluluğu altındadır. Bu amaçla, taraf Devletler şunları taahhüt etmektedir:

- (a) Bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri almayı;

- (b) Engelliler aleyhinde ayrımcılık teşkil eden yürürlükteki hukuk kurallarını, düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almayı;
- (c) Tüm politika ve programlarda engellilerin insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini dikkate almayı;
- (d) Bu Sözleşmeyle bağdaşmayan herhangi bir eylemde veya uygulamada bulunmaktan kaçınmayı ve kamu otoritelerinin ve kurumlarının bu Sözleşme'ye uygun davranmalarını sağlamayı;
- (e) Herhangi bir kişi, örgüt veya özel teşebbüs tarafından engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılmasını bertaraf etmek için uygun tüm tedbirleri almayı;
- (f) Standartlar ve kılavuz ilkelerin geliştirilmesinde evrensel tasarımdan yararlanılması ve engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere evrensel olarak tasarlanmış ve mümkün olduğu ölçüde asgari değişikliği ve az maliyeti gerektiren ürünlerin, hizmetlerin, ekipmanın ve tesislerin araştırılmasını, geliştirilmesini, mevcudiyetini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;
- (g) Maliyeti karşılanabilir teknolojilere öncelik vererek, bilgi ve iletişim teknolojileri, harekete yardımcı araçlar, yardımcı teknolojiler dahil engellilere uygun yeni teknolojilerin araştırılmasını, geliştirilmesini, mevcudiyetini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi;
- (h) Engellilere yeni teknolojiler dahil harekete yardımcı araçlara, yardımcı teknolojilere ve beraberinde yardımcı, destekleyici hizmetlere ve tesislere ilişkin erişilebilir bilginin sağlanması,
- (i) Engellilerle çalışan profesyonellerin ve personelin bu Sözleşme'de tanınan haklara ilişkin eğitiminin güçlendirilmesi ve böylelikle bu haklarla güvence altına alınan desteğin ve hizmetlerin daha iyi sağlanması;

2. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak her taraf Devlet, kaynakları ölçüsünde azami tedbirler almayı ve gerektiğinde uluslararası işbirliği çerçevesinde, bu haklardan tam yararlanmanın aşamalı olarak sağlanması için, bu Sözleşme'de yer alan ve uluslararası hukuka göre derhal uygulanabilen yükümlülükleri yerine getirmeyi taahhüt eder.

3. Taraf Devletler, bu Sözleşme'yi yürürlüğe koyacak yasaların ve politikaların gelişimi ve uygulanmasında ve engellilere ilişkin diğer karar alma süreçlerinde, engelli çocuklar dahil engellilere onları temsil eden örgütler aracılığıyla sık sık danışacaklar ve onları etkin bir şekilde sürece dahil edeceklerdir.

4. Bu Sözleşme'deki hiçbir hüküm, engellilerin haklarının sağlanması bakımından daha elverişli olan ve taraf Devlet'in yasalarında veya Devlet için yürürlükte bulunan uluslararası hukuk kurallarında bulunan hükümleri etkilemeyecektir.

Taraf Devletlerden herhangi birinin, hukuka, sözleşmelere, hukuki düzenlemelere, geleneğe uygun olarak tanınmış veya yürürlüğe girmiş temel insan haklarından herhangi birini, mevcut Sözleşme'nin bu hakları tanımadığı veya daha dar kapsamlı olarak tanıdığı gerekçesiyle kısıtlaması veya kısmen değiştirmesi mümkün değildir.

5. Bu Sözleşme'nin hükümleri, herhangi bir kısıtlamaya veya istisnaya tabi olmaksızın federal devletlerin bütün bölgelerinde uygulanacaktır.

MADDE 5- EŞİTLİK VE AYRIMCILIK YASAĞI

1. Taraf Devletler, herkesin hukuk önünde eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın herkesin hukuk tarafından eşit korunmaya ve hukuktan eşit yararlanmaya hakkı olduğunu kabul eder.

2. Taraf Devletler, engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklayacak ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkili şekilde korunmasını güvence altına alacaktır.

3. Taraf Devletler, eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul uyumlaştırmanın yapılması için gerekli tüm adımları atacaktır.

4. Engellilerin fiili eşitliğini hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler, bu Sözleşme bakımından ayrımcılık sayılmayacaktır.

MADDE 6- ENGELLİ KADINLAR

1. Taraf Devletler, engelli kadın ve kız çocuklarının birden fazla nedene dayalı ayrımcılığa maruz kaldığını kabul eder ve bu bakımdan tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alırlar.

2. Taraf Devletler, kadınların tam gelişimini, ilerlemesini ve güçlenmesini ve bu Sözleşme'de belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için tüm gerekli tedbirleri alacaktır.

MADDE 7- ENGELLİ ÇOCUKLAR

1. Taraf Devletler, engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alacaktır.

2. Engelli çocuklarla ilgili tüm eylemlerde, çocuğun üstün yararının gözetilmesine öncelik verilecektir.

3. Taraf Devletler, engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde kendilerini etkileyen her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmasını, yaşlarına ve olgunluk seviyelerine göre görüşlerine önem verilmesini ve bu hakkın tanınması için engellerinin çeşidine ve yaşlarına uygun destek sunulmasını sağlayacaktır.

MADDE 8- BİLİNÇ YÜKSELTME

1. Taraf Devletler, (aşağıdaki amaçları gerçekleştirmek için) acil, etkili ve uygun tedbirler almayı taahhüt ederler.

(a) Aile dahil, toplumun her kesiminde engellilere ilişkin bilinç yükseltmek ve haklarına ve onurlarına saygı duyulmasını teşvik etmek;

(b) Yaşamın her alanında, engellilere yönelik, klişelerle, önyargularla, zarar verici uygulamalarla, cinsiyet ve yaş temelli ayrımcı davranışlarla mücadele etmek;

(c) Engellilerin kapasiteleri ve katkıları hakkındaki farkındalık yaratmak.

2. Bu amaca yönelik tedbirler aşağıdakileri içermektedir:

(a) Toplumda bilinç yaratmaya yönelik etkili kampanyalarının tasarlanması, başlatılması ve sürdürülmesi:

(i) Engellilerin haklarının kabuledilebilirliği konusunda toplumun eğitilmesi;

- (ii) Engellilere yönelik olumlu yaklaşımların ve sosyal farkındalığın güçlendirilmesi;
- (iii) Engellilerin becerilerinin, meziyetlerinin, yeteneklerinin işyerlerine ve iş piyasasına katkılarının tanınmasını teşvik etmek;
- (b) Erken yaştan itibaren tüm çocuklar dahil olmak üzere eğitim sisteminin tüm aşamalarında engellilerin insan haklarına saygıyla yaklaşılmasını teşvik etmek;
- (c) Engellilerin tüm medya organlarında, bu Sözleşme'nin amacına uygun bir yaklaşımla tasvir edilmesini cesaretlendirmek;
- (d) Engellilere ve haklarına ilişkin bilinçlendirici eğitim programlarının teşvik edilmesi.

MADDE 9- ERİŞEBİLİRLİK

1. Taraf Devletler, engellilerin bağımsız yaşamlarının ve toplumun tüm alanlarına tam katılımının sağlanması ve engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojisi ve sistemi dahil bilgiye ve iletişime, hem kırsal hem de kentsel bölgelerde halka açık olan veya halka sunulan diğer tesislere ve hizmetlere erişiminin sağlanması için uygun tedbirleri almalıdır. Bu tedbirler erişime yönelik engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içermelidir. Bu tedbirler aşağıda belirtilen yerler ve hizmetler bakımından da geçerlidir:

- (a) Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler;
- (b) Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere, bilgi ve iletişim araçları ve diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler, ayrıca aşağıdakileri gerçekleştirmek için uygun tedbirler almalıdır:

- (a) Kamuya açık olan veya kamuya sunulan tesis ve hizmetlere erişime ilişkin asgari standart ve kılavuz ilkeler geliştirmek, ilan etmek ve bunların uygulanmasını izlemek;
- (b) Kamuya açık tesisleri işleten veya kamuya hizmet sunan özel teşebbüslerin, engellilerin erişebilirliğini her açıdan dikkate almalarını sağlamak;
- (c) Engellilerin karşılaştığı erişim sorunlarına yönelik olarak ilgili kişileri eğitmek;
- (d) Kamuya açık binalarda ve diğer tesislerde Braille ve anlaşılması kolay formda işaretleme sağlamak;
- (e) Kamuya açık binalara ve tesislere erişimi kolaylaştırmak için rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları dahil çeşitli canlı yardımları ve vasıtaları sağlamak;
- (f) Engellilerin bilgiye erişimini sağlamak için, onlara uygun yollarla yardım ve destek sunulmasını teşvik etmek;
- (g) Engellilerin internet dahil olmak üzere yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişimini teşvik etmek;
- (h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarımını, geliştirilmesini ve dağıtılmasını ilk aşamadan başlayarak teşvik etmek ve böylelikle bu teknoloji ve sistemlere asgari maliyetle ulaşılabilmesini sağlamak.

MADDE 10- YAŞAMA HAKKI

Taraf devletler, her insanın doğuştan gelen yaşama hakkına sahip olduğunu yeniden onaylamaktadır ve engellilerin bu haktan etkili ve diğerleriyle eşit bir şekilde yararlanmalarını sağlayacak gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

MADDE 11- RİSK DURUMLARI VE İNSANİ AÇIDAN ACİL DURUMLAR

Taraf Devletler, silahlı çatışma halleri, insani açıdan acil durumlar ve doğal afetler dahil risk durumlarında engellilerin korunmasını ve güvenliğini sağlamak için insancıl hukuk ve

uluslararası insan hakları hukuku dahil uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli tüm tedbirleri almalıdır.

MADDE 12- YASA ÖNÜNDE EŞİT TANINMA

1. Taraf Devletler, engellilerin buldukları her yerde kişi olarak tanınma hakkı olduğunu yeniden onaylamaktadır.

2. Taraf Devletler, engellilerin yaşamın tüm alanlarında diğerleriyle eşit bir şekilde hak ehliyetine sahip olduğunu kabul eder.

3. Taraf Devletler, engellilerin hak ehliyetlerini kullanırken gereksinim duyabilecekleri desteği alabilmeleri için uygun tedbirleri almalıdır.

4. Taraf Devletler, hak ehliyetinin kullanılmasına ilişkin tüm tedbirlerin, uluslararası insan hakları hukukuna uygun şekilde istismarı önleyici uygun ve etkili güvenceler sağlamasını garanti etmelidir. Söz konusu güvenceler, hak ehliyetinin kullanılmasına ilişkin tedbirlerin kişinin haklarına, iradesine ve tercihlerine saygılı olmasını, çıkar çatışmasından bağımsız olmasını, kişinin iradesine haksız bir müdahalede bulunmamasını, kişinin koşulları bakımından ölçülü olmasını ve bu koşulları gözetmesini, mümkün olan en kısa süre için uygulanmasını, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir merci veya yargı organı tarafından sürekli olarak gözden geçirilmesini sağlamalıdır. Bu güvenceler, söz konusu tedbirlerin kişinin haklarını ve çıkarlarını etkilediği derecede ölçülü olmalıdır.

5. Taraf Devletler, bu maddenin hükümleri çerçevesinde, engellilerin mülk edinme veya mirasa hak kazanma, mali işlerini kontrol etme ve banka kredilerine, ipoteklere ve diğer mali kredilere erişim bakımından eşit haklara sahip olmasını sağlamak için uygun ve etkili tüm tedbirleri almalı ve engellilerin mülklerinden keyfi olarak mahrum bırakılmamasını sağlamalıdır.

MADDE 13- ADALETE ERİŞİM

1. Taraf Devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde adalete etkili erişimini sağlamalıdır. Bunun için usuli ve yaşa uygun uyumlaştırmalar yapılmalı ve soruşturma ve diğer hazırlık aşamaları dahil tüm hukuki işlemlerde tanıklık etmeleri dahil doğrudan ve dolaylı olarak katılımları kolaylaştırılmalıdır.

2. Taraf Devletler, engellilerin adalete etkili bir şekilde erişimini sağlamayı kolaylaştırmak için, polis ve cezaevi personeli dahil adalet sistemi içerisinde çalışanların gerekli eğitimi almalarını sağlamalıdır.

MADDE 14 - KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ

1. Taraf Devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde aşağıdaki haklardan yararlanmasını sağlayacaktır:

(a) Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkından yararlanma hakkı;

(b) Özgürlüklerinden hukuka aykırı veya keyfi bir şekilde mahrum bırakılmamaları, özgürlüğün kısıtlandığı hallerin hukuka dayalı olması ve engelliliğin, hiçbir koşulda özgürlüğün kısıtlanmasının gerekçesi olarak gösterilmemesi.

2. Taraf Devletler, engelliler eğer herhangi bir süreç sonunda özgürlüklerinden mahrum edildiyse; bunun diğerleriyle eşit bir şekilde yapılmasını; uluslararası insan hakları hukukuna uygun olarak engellilerin güvencelere sahip olmasını ve engellilerin, makul uyumlaştırmaya ilişkin hükümler dahil olmak üzere Sözleşme'nin hedeflerine ve ilkelerine uygun muamele görmesini sağlamalıdır.

MADDE 15- İŞKENCEYE VEYA ZALİMANE, İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI MUAMELEYE VEYA CEZAYA MARUZ KALMAMAK

1. Hiç kimse, işkenceye veya zalimane, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muameleye veya cezaya maruz kalmamalıdır. Özellikle, hiç kimse rızası alınmaksızın tıbbi veya bilimsel deneye tabi tutulmamalıdır.

2. Taraf Devletler, engellilerin işkenceye veya zalimane, insanlıkdışı veya aşağılayıcı muameleye veya cezaya karşı diğerleriyle eşit bir şekilde korunmasını sağlamak için, etkili tüm yasal, idari, yargısal ve diğer tedbirleri almalıdır.

MADDE 16- SÖMÜRÜYE, ŞİDDETE VE İSTİSMARA MARUZ KALMAMAK

1. Taraf Devletler, engellileri evin içinde ve dışında sömürünün, şiddetin ve istismarın bunların cinsiyete yönelmiş hali dahil her biçiminden korumak için uygun tüm yasal, idari, sosyal, eğitsel ve diğer tedbirleri almalıdır.

2. Taraf Devletler, engellilere, ailelerine, onların bakımını sağlayanlara cinsiyete ve yaşa uygun yardım ve destek sağlayarak, sömürü, şiddet ve istismar vakalarının nasıl önleneceğine, tespit edileceğine ve bildirileceğine dair bilgi ve eğitim vererek sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önleyici uygun tüm tedbirleri almalıdır. Taraf Devletler, koruma hizmetlerinin yaş, cinsiyet ve engellilik konularına duyarlı olmalarını sağlamalıdır.

3. Taraf Devletler, sömürünün, şiddetin ve istismarın her biçimini önlemek için engellilere hizmet etmeye yönelik tüm tesislerin ve programların bağımsız merciler tarafından etkili bir şekilde denetlenmesini sağlamalıdır.

4. Taraf Devletler, koruyucu hizmetlerin sunulması sırasında gerçekleştirenler dahil olmak üzere, sömürünün, şiddetin veya istismarın herhangi bir biçiminin mağduru olan engellilerin fiziksel, zihinsel ve psikolojik olarak iyileşmesi, rehabilitasyonu ve sosyal açıdan yeniden bütünleşmesini sağlayıcı uygun tüm tedbirleri almalıdır. Söz konusu iyileşme ve yeniden bütünleşme kişinin sağlığına, öz saygısına, onuruna, özerkliğine kavuşmasını sağlamalı ve yaşa ve cinsiyete ilişkin özel ihtiyaçlarını dikkate almalıdır.

5. Taraf Devletler, engellilere karşı sömürü, şiddet ve istismar vakalarının teşhisini, soruşturulmasını ve gerekli hallerde kovuşturulmasını sağlamak için kadın ve çocuk merkezli yasa ve politikalar dahil etkili yasa ve politikaları yürürlüğe koymalıdır.

MADDE 17- KİŞİNİN BÜTÜNLÜĞÜNÜN KORUNMASI Engelli her kişi, beden ve ruh bütünlüğüne diğerleriyle eşit bir şekilde saygı duyulması hakkına sahiptir.

MADDE 18- SEYAHAT ÖZGÜRLÜĞÜ VE UYRUKLUK

1. Taraf Devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde seyahat ve ikametgahını seçme özgürlüğüne ve uyrukluk hakkına sahip olduğunu kabul etmeli; ve engellilerin aşağıdaki haklarını sağlamalıdır.

- (a) Uyrukluk kazanma ve değiştirme hakkının olması ve keyfi olarak veya engelli olması nedeniyle uyrukluktan mahrum bırakılmaması;
- (b) Kişinin engelli olması nedeniyle uyrukluğuna veya kimliğine ilişkin diğer belgeleri elde etme, bu belgelere sahip olma ve bu belgeleri kullanma veya seyahat özgürlüğünden yararlanmasını kolaylaştırmak için gerekli olabilecek göçmenlik işlemleri gibi süreçlerden yararlanma olanağından mahrum bırakılmaması;
- (c) Kendi ülkesi dahil herhangi bir ülkeden ayrılma özgürlüğünün olması;
- (d) Kendi ülkesine girme hakkından engelli olmasına dayanılarak veya keyfi olarak mahrum bırakılmaması.

2. Engelli çocuklar doğum sonrasında derhal nüfusa kaydedilmeli ve doğuştan isim edinme, uyrukluk kazanma ve mümkün olduğu ölçüde kendi ebeveynlerini bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olmalıdır.

MADDE 19- BAĞIMSIZ YAŞAMA VE TOPLUMA DAHİL OLMA

Bu Sözleşmeye taraf Devletler, tüm engellilerin diğerleriyle eşit seçeneklere sahip olarak toplum içinde yaşama hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir ve engellilerin bu haktan tam olarak yararlanmalarını ve topluma tam dahil olmalarını ve katılmalarını kolaylaştırmak için etkili ve gerekli tedbirleri almalıdır. Bunun için aşağıda belirtilenler sağlanacaktır:

- (a) Engelliler, diğerleriyle eşit bir şekilde ikametgahlarını ve nerede ve kiminle yaşayacaklarını seçme imkanına sahiptirler ve özel bir yaşama düzenine zorlanamazlar;
- (b) Engellilerin, kişisel destek dahil olmak üzere, toplum içinde yaşamak ve topluma dahil olmak için ihtiyaç duydukları, konut içi, kurum içi ve diğer toplumsal destek hizmetlerine erişimi sağlanmalı ve engellilerin toplumdan tecriti ve ayrı tutulması önlenmeli;
- (c) Genel kamuya yönelik hizmet ve tesisler, engellilere eşit şekilde açık olmalı ve ihtiyaçlarına yanıt verebilmelidir.

MADDE 20- KİŞİSEL HAREKETLİLİK

Taraf Devletler, engellilerin imkan dahilinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak için etkili tedbirler almalıdır. Bu tedbirler aşağıda belirtilenleri içerir:

- (a) Engellilerin istedikleri şekilde ve zamanda, karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerini kolaylaştırmak;
- (b) Engellilerin, hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gerece, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara, karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması;
- (c) Engellilere ve engellilerle çalışan uzman personele, engellilerin hareket becerilerini geliştirmeleri konusunda eğitim verilmesi;
- (d) Harekete yardımcı araç ve gereçleri, yardımcı teknolojileri üretenlerin, engellilerin her türlü ihtiyacını dikkate almaları hususunda teşvik etme.

MADDE 21- DÜŞÜNCE VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLGİYE ERİŞİM

Taraf Devletler, engellilerin bu Sözleşme'nin 2. maddesinde tanımlanmış tüm iletişim araçlarını tercihlerine bağlı olarak kullanabilmesi, bilgi ve fikirleri araştırma, alma ve verme

özgürlüğü dahil düşünce ve ifade özgürlüğünden diğerleriyle eşit bir şekilde yararlanabilmesi için uygun tüm tedbirleri almalıdır. Bu tedbirler aşağıdakileri içermelidir:

(a) Kamuya sunulması amaçlanan bilginin engellilerin erişebileceği biçimlerde ve farklı engelli gruplarına uygun teknolojilerle, güncel olarak ve ek bir bedel alınmaksızın sunulması;

(b) Engellilerin resmi temaslarda işaret dillerini, Braille alfabesini, beden dilini ve tercih ettikleri diğer tüm erişilebilir iletişim araçlarını ve biçimlerini kullanmalarının kabul edilmesi ve kolaylaştırılması;

(c) Kamuya açık hizmet sunan özel kuruluşların, internet dahil olmak üzere, engellilerin erişebileceği ve kullanılabilir biçimde bilgi ve hizmet sunmalarının teşvik edilmesi;

(d) İnternet aracılığıyla bilgi sunanlar dahil olmak üzere, kitle iletişim hizmeti sunan kurumların, hizmetlerini engellilerin erişebileceği şekillerde sunmalarını teşvik etmek.

(e) İşaret dilinin kullanılmasının tanınması ve teşvik edilmesi.

MADDE 22- ÖZEL HAYATA SAYGI

1. İkametgahı ve yaşama biçimi ne olursa olsun, hiçbir engellinin özel hayatına, ailesine, konutuna, haberleşmesine ve diğer tür iletişimine keyfi veya hukuka aykırı şekilde müdahale edilemez ve şeref ve haysiyeti aleyhine hukuka aykırı saldırılarda bulunulamaz. Engellilerin, sözkonusu müdahale veya saldırılardan hukuken korunma hakkı vardır.

2. Taraf Devletler, engellilerin kişisel, sağlık ve rehabilitasyon bilgilerinin gizliliğini diğerleri ile eşit bir şekilde korumalıdır.

MADDE 23- KONUTA VE AİLE HAYATINA SAYGI

1. Taraf Devletler, evlilik, aile, ebeveynlik ve özel ilişkilere dair meselelerde, engellilere karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için etkili ve uygun tedbirleri, engellilerin diğerleriyle eşit olduğunu gözeterek almalıdır. Bu çerçevede, aşağıda belirtilenleri sağlamalıdır:

(a) Evlenme yaşına gelmiş engellilerin evlenme ve aile kurma hakkının tanınması ve bu hakkın evlenmek isteyen eşlerin serbest iradeleri ve rızaları doğrultusunda kullanılması;

(b) Engellilerin çocuklarının sayısına ve aralığına serbestçe ve sorumluluğunu taşıyarak karar verme hakkının ve yaşlarına uygun bilgiye, üreme ve aile planlaması eğitimine erişim hakkının tanınması ve bu haklarını kullanmaları için gereken araçların oluşturulması;

(c) Çocuklar dahil engelliler diğerleriyle eşit bir şekilde doğurganlıklarından mahrum bırakılmayacaktır.

2. Taraf Devletler, velayet, vesayet, kayyımlik, evlat edinme veya ulusal mevzuatta bu kavramların benzerlerinin yer aldığı kurumlar hususunda - her durumda çocukların yararlarının üstün tutulması şartıyla - engellilerin hakları ve sorumluluklarını güvence altına almalıdır. Engelliler çocuklarının bakım sorumluluklarını yerine getirirken, taraf Devletler uygun desteği sunmalıdır.

3. Taraf Devletler, engelli çocukların aile yaşamına ilişkin olarak diğerleriyle eşit haklara sahip olmasını sağlamalıdır. Taraf Devletler, bu hakların hayata geçirilmesi ve engelli çocukların saklanması, terk edilmesini, ihmal edilmesini ve ayrı tutulmasını önlemek üzere, engelli çocuklara ve ailelerine erken bir zamanda, kapsamlı bilgi, hizmet ve destek sunmalıdırlar.

4. Taraf Devletler, bir çocuğun ailesinin istemine aykırı olarak ailesinden ayrılmamasını sağlamalıdır. Bunun istisnası, yetkili makamların yargısal bir denetime tabi olmak kaydıyla çocuğun ailesinden ayrılmasının gerekli olduğuna, uygulanan yasa ve usuller uyarınca, çocuğun üstün yararı gereğince karar vermesidir. Hiç bir koşulda, çocuğun veya anne ve babasından birinin engelli olması nedeniyle çocuk anne ve babasından ayrı tutulamaz.

5. Taraf Devletler, engelli çocuğun çekirdek ailesinin çocuğa bakamaması halinde, çocuğa geniş anlamda aile üyeleri, bunun mümkün olmadığı takdirde aile ortamını sağlayacak bir sosyal çevrede alternatif bakım sağlanması için her türlü çabayı göstermeyi taahhüt etmelidir.

MADDE 24- EĞİTİM

1. Taraf Devletler, engellilerin eğitim hakkını tanırlar. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için, eğitim sisteminin her seviyede engellileri de içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkanı sağlamalıdır. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:

- İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;
- Engellilerin kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının ve zihinsel ve fiziksel becerilerinin en üst derecede gelişiminin sağlanması;
- Özgür bir toplumda, engellilerin etkili bir şekilde katılımlarının sağlanması.

2. Bu hakkın hayata geçirilmesi için taraf Devletler aşağıda belirtilenleri sağlamalıdır:

- Engelliler, engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminin dışında tutulmamalıdır ve engelli çocuklar, engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve orta öğretimin dışında tutulmamalıdır;
- Engelliler yaşadıkları çevrede, engellerini gözeterek onları da içine alan, kaliteli, parasız ilk ve orta öğretime diğerleriyle eşit bir şekilde erişebilmelidir;
- Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul uyumlaştırmanın yapılması;
- Engellilerin genel eğitimden etkili şekilde yararlanabilmeleri için, genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almaları;
- Engellilerin eğitime dahil olması hedefine uygun olarak, bireye özgülenmiş etkili destekleyici tedbirlerin akademik ve sosyal gelişimi azamileştiren ortamlarda sağlanması.

3. Taraf Devletler, engellilerin toplumun üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşam ve sosyal gelişim becerilerini edinmelerini sağlamalıdır. Bu amaçla, taraf Devletler aşağıda belirtilen uygun tedbirleri almalıdır:

- Braille ve diğer biçemlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesine, beden dilinin, iletişimin alternatif araçlarının ve biçimlerinin, yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesine ve akran desteği ve rehberlik hizmeti verilmesine yardımcı olunması;
- İşaret dilinin öğrenilmesine ve sağırın dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;
- Kör, sağır veya hem kör hem sağır olanların, özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini azamileştiren ortamlarda sunulmasını sağlamak.

4. Taraf Devletler, bu hakkın hayata geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitilmesi için uygun tedbirler almalıdır. Söz

konusu eğitim, engelliliğe ilişkin bilincin yükseltilmesini, uygun alternatif iletişim araç ve biçimlerinin, destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.

5. Taraf Devletler, engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğerleriyle eşit bir şekilde erişimini sağlamalıdır. Bu nedenle, taraf Devletler engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlamalıdır.

MADDE 25- SAĞLIK

Taraf Devletler, engellilerin engelleri nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın, ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, engellilerin sağlıkla ilgili rehabilitasyon dahil olmak üzere, cinsiyet duyarlılığı olan sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak için tüm uygun tedbirleri almalıdır.

Taraf Devletler:

- (a) Parasız veya karşılanabilir bir maliyetle sağlanan sağlık bakımı ve programlarının, engellilere başka kimselere sağlananlarla aynı kapsamda, kalitede ve standartta sağlanmasını ve bu hizmetlerin cinsel sağlığı ve halk sağlık programlarını içermesini sağlamalıdır;
- (b) Engellilerin özellikle engelleri nedeniyle gereksinim duyduğu sağlık hizmetleri sağlanmalıdır. Bu sağlık hizmetleri, erken tanı ve mümkünse müdahaleyi, çocuklar ve yaşlılar arasında dahil olmak üzere, sakatlığın asgariye indirilmesi veya artmasının önlenmesi için tasarlanan hizmetleri kapsamalıdır;
- (c) Kırsal alanlar dahil olmak üzere, sağlık hizmetleri mümkün olduğu kadar, insanların yaşadıkları yerlerin yakınına götürülmelidir;
- (d) Sağlık profesyonellerinin, engellilere sundukları tıbbi bakımın, başka kimselere sundukları bakımla aynı kalitede olmasını ve hastaların bağımsız ve aydınlatılmış onamlarına dayanmasını sağlamak amacıyla, diğerleri yanında, eğitim vererek, kamu kurumları ile özel kurumlar tarafından sunulan sağlık bakımının etik standartlarını yayımlayarak engellilerin insan hakları, onuru, özerkliği ve ihtiyaçları hakkında farkındalık yaratırlar;
- (e) Ulusal mevzuatın sağlık ve yaşam sigortasını düzenlediği hallerde, engellilerin bu sigortalardan yararlanmaları bakımından ayrımcılık yapılmasını yasaklar ve sigortanın adil ve makul olmasını sağlar;
- (f) Engelliliğe dayalı olarak sağlık bakımı veya hizmetlerinin sunulmamasını veya yiyecek ve içecek verilmemesini önler.

MADDE 26- HABILİTASYON VE REHABILİTASYON

1. Taraf Devletler, engellilerin azami bağımsızlığını, tam fiziksel, zihinsel, sosyal ve mesleki becerilerini elde etmelerini ve yaşamın her alanına tam katılmalarını sağlamak için akran desteği dahil etkili ve uygun tedbirler almalıdır. Bu bakımdan, taraf Devletler, özellikle sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında kapsamlı habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri sunmalı, mevcut hizmetleri güçlendirmeli ve genişletmelidir. Bunun için şöyle bir yol izlemelidirler:

- (a) Habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programları mümkün olan en erken evrede başlamalıdır ve bireylerin ihtiyaçlarının ve güçlü olduğu yönlerin çoklu disiplinle değerlendirilmesine dayanmalıdır;
- (b) Engellilerin katılımını ve toplumla bütünleşmesini destekleyen habilitasyon ve rehabilitasyon hizmet ve programlarına katılmak rızaya dayalıdır ve bu hizmet ve programlar,

kırsal alanlar dahil olmak üzere, engellilerin yaşadıkları yerlerin mümkün olduğu kadar yakınında sunulur.

2. Taraf Devletler, rehabilitasyon ve rehabilitasyon hizmetlerinde çalışan profesyoneller ve personel için, sürekli eğitim dahil olmak üzere eğitim programları geliştirilmesini destekler.

3. Taraf Devletler, engelliler için hazırlanmış, rehabilitasyon ve rehabilitasyonla ilgili yardımcı cihazların ve teknolojilerin kullanılabilirliğini, bunlara ilişkin bilgiyi ve bunların kullanımını geliştirmelidir.

MADDE 27- ÇALIŞMA VE İSTİHDAM

1. Taraf Devletler, engellilerin çalışma hakkını diğerleriyle eşit bir şekilde tanır; ve bu hak, engellilerin açık, kapsayıcı ve erişilebilir nitelikte bir iş piyasası ve çalışma ortamında, serbestçe seçtikleri bir işte hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerir. Taraf Devletler, çalışırken sakatlananlar dahil tüm engellilerin çalışma hakkının hayata geçmesini, yasama tedbirleri dahil uygun tüm tedbirleri alarak, güvence altına almalıdır. Buna ek olarak:

(a) İşe alım ve istihdam edilme koşullarında, istihdam sürerken, kariyer gelişimi ve sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dahil olmak üzere, istihdama ilişkin her hususta, engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklar;

(b) Adil ve uygun çalışma koşullarının sağlanmasına ilişkin olarak, engellilerin hakları diğerleriyle eşit bir şekilde korunmalıdır. Bu, fırsat eşitliğini, eşit değerinde bir iş için engellilere eşit ücret verilmesini ve tacizden korunma ve mağduriyetin giderilmesi dahil olmak üzere güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarını içerir;

(c) Engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde iş ve sendikal haklarını kullanabilmelerini sağlar;

(d) Engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde genel teknik ve mesleki rehberlik programlarına, yerleştirme hizmetlerine, meslek içi sürekli eğitime etkili erişimini sağlar,

(e) İş piyasasında engellilerin istihdam olanaklarını ve kariyer gelişimini desteklemek, ve engellilerin iş aramasına ve işe başlamasına, çalışmaya devam etmesine ve işe geri dönmelerine yardım eder;

(f) Serbest çalışma, girişimcilik, kooperatif kurma ve kendi işini kurma konusundaki fırsatları geliştirir;

(g) Engelli kamu sektöründe istihdam eder;

(h) Olumlu eylem programları, teşvikler ve diğer tedbirleri de içerebilecek uygun politika ve tedbirlerle, engellilerin özel sektörde çalıştırılmasını destekler;

(i) Engellilerin çalıştıkları işyerlerinde makul uyumlaştırmanın yapılmasını sağlar;

(j) Engellilerin açık iş piyasasında iş tecrübesi kazanmasını sağlar;

(k) Engelliler için mesleki ve profesyonel rehabilitasyon, işe uyum ve çalışmaya dönüş programları yürütür.

2. Taraf Devletler, engellilerin köle olarak tutulmamalarını sağlamalı ve engellileri zorla çalıştırılmaya ve mecburi çalışmaya karşı diğerleriyle eşit bir şekilde korumalıdır.

MADDE 28- YETERLİ HAYAT STANDARDI VE SOSYAL KORUNMA

1. Taraf Devletler, engellilerin yeterli yiyecek, giysi ve barınma dahil kendileri ve aileleri için yeterli yaşam standardı hakkını ve yaşam koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi hakkını tanır ve bu hakkın engelli olmaları nedeniyle ayrımcılığa uğramaksızın tanınmasını temin etmek için gerekli adımları atmalıdır.

2. Taraf Devletler, engellilerin sosyal korunma ve engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramadan bu haktan yararlanma hakkını tanır ve aşağıda belirtilen tedbirler dahil bu hakkın tanınmasını temin etmek ve geliştirmek için gerekli adımları atmalıdır:

(a) Engellilerin temiz su hizmetlerine eşit erişimini sağlamak ve uygun ve bedeli ödenebilir hizmetlere, araç ve gerece ve engelliliğe ilişkin ihtiyaçlarına ilişkin diğer yardımlara erişimi sağlamak;

(b) Özellikle engelli kadın ve kızlar ve engelli yaşlılar dahil olmak üzere, engellilerin sosyal koruma programlarına ve yoksulluk azaltıcı programlara erişimini sağlamak;

(c) Yoksulluk koşullarında yaşayan engellilerin ve ailelerinin engelliliğe ilişkin harcamalarında (uygun eğitim, danışmanlık, mali yardım ve süreli bakım dahil) devlet yardımına erişiminin sağlanması;

(d) Engellilerin sosyal konut programlarına erişimini sağlamak;

(e) Engellilerin emeklilik tazminatı, maaşı gibi menfaatlara ve programlara eşit erişimini sağlamak.

MADDE 29- SİYASİ VE KAMUSAL YAŞAMA KATILIM

Taraf Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğerleriyle eşit bir şekilde bunlardan yararlanma imkanını güvence altına almalı ve aşağıda belirtilenleri yerine getirmelidir;

(a) Diğerleri yanında aşağıda belirtilenler yoluyla, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere siyasi ve kamusal yaşama etkili ve tam katılımını doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla sağlamak;

(i) Seçim usullerinin, tesislerinin, materyallerinin uygun, erişilebilir ve anlaşılması ve kullanılması kolay olmasını sağlayarak;

(ii) Engellilerin sindirilmeden seçimlerde ve halk referandumlarında gizli oy kullanmaları ve aday olma ve etkin bir şekilde bir mevkiide görev alma, devletin tüm kademelerinde tüm kamu görevlerini yerine getirme haklarını koruyarak, uygun olduğunda yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasını kolaylaştırarak;

(iii) Engellilerin seçmen olarak tercihlerini özgürce ifade edebilmelerini güvence altına alarak ve bu amaçla, gerektiğinde, talep etmeleri halinde oy kullanırken kendi seçtikleri bir kişinin desteğini almalarına izin vererek,

(b) Engellilerin ayrımcılığa uğramadan, diğerleriyle eşit bir şekilde, kamu işlerinin idaresinde etkin ve tam şekilde görev alabilecekleri bir ortamın yaratılması ve aşağıda belirtilenler dahil olmak üzere, kamu işlerine katılımlarının cesaretlendirilmesi:

(i) Ülkenin kamusal ve siyasi yaşamı ile ilgili hükümet dışı kuruluşlara, derneklere ve siyasi partilerin etkinliklerine ve yönetimine katılım;

(ii) Engellileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde temsil eden engelli örgütlerinin kurulması ve bunlara üyelik.

MADDE 30- KÜLTÜREL YAŞAMA, DİNLENME, EĞLENCE VE SPOR ETKİNLİKLERİNE KATILIM

1. Taraf Devletler, engellilerin diğerleriyle eşit bir şekilde kültürel yaşama katılım hakkını tanır ve engellilerin aşağıda belirtilenlerden yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır:

(a) Kültürel materyallerden, onların erişilebilir biçimde olanları aracılığıyla yararlanmak;

(b) Televizyon programlarına, filmlere, tiyatroya ve diğer kültürel etkinliklere erişilebilir biçimlerde erişmek;

(c) Tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler gibi kültürel etkinliklerin yapıldığı veya hizmetlerin sunulduğu yerlere erişebilmek ve mümkün olduğu ölçüde ulusal kültür açısından önemli anıtlara ve alanlara erişebilmek.

2. Taraf Devletler, engellilerin sadece kendi menfaatleri için değil, toplumu zenginleştirmek için yaratıcı, sanatsal ve entelektüel kapasitelerini geliştirme ve kullanma imkanına sahip olmalarını sağlayıcı gerekli tedbirleri almalıdır.

3. Taraf Devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, fikri mülkiyet haklarını koruyan yasaların, engellilerin kültürel materyallere erişimine makul olmayan veya ayrımcılık yaratan bir engel çıkarmaması için tüm uygun tedbirleri almalıdır.

4. Engelliler, diğerleriyle eşit bir şekilde, işaret dilleri ve sağır kültürü dahil kendilerinin özel kültürel ve dil kimliklerinin tanınmasına ve desteklenmesi hakkına sahiptir.

5. Taraf Devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğerleriyle eşit bir şekilde katılımını sağlamak amacıyla aşağıda yazılı tedbirleri almalıdır:

(a) Engellilerin her seviyedeki genel spor etkinliklerine mümkün olduğunca tam katılımını cesaretlendirmek ve geliştirmek;

(b) Engellilerin, engelliliğe özgü spor ve eğlence etkinliklerini örgütleme, geliştirme ve bu etkinliklere katılma imkanına sahip olmasını sağlama ve bu nedenle, diğerleriyle eşit bir şekilde onlara uygun bilgi ve eğitimin verilmesini ve kaynakların sunulmasını cesaretlendirmek;

(c) Engellilerin spor, eğlence yerleri ile turistik alanlara erişimini sağlamak; (d) Engelli çocukların, okullardaki etkinlikler dahil oyun, eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılabilmesini sağlamak;

(e) Eğlence, turistik, dinlenme ve spor etkinliklerini organize edenlerin sunduğu hizmetlere engellilerin erişebilmesini sağlamak.

MADDE 31- İSTATİSTİK VE VERİ TOPLAMA

1. Taraf devletler, bu sözleşmeyi uygulamaları için gerekli politikaları formüle etmeleri ve geliştirmelerinde kendilerine yol gösterecek, istatistik veriler ve araştırmalar da dahil, uygun bilgileri toplayacaklarını garanti eder. Bu bilgileri toplama ve koruma süreç,

(a) Güvenliği ve engellilerin özel yaşamını korumak açısından, verilerin korunmasına ilişkin yasal düzenlemeler gibi, yasal olarak oluşturulmuş koruyucu tedbirlere uygun olmalı;

(b) Bütün insan haklarını ve istatistikleri korumada uluslar arası düzeyde kabul edilen normlara uygun olmalıdır.

2. Bu maddeye göre toplanan bilgi, sözleşmenin yükümlülüklerinin yerine getirilmesi sırasında, taraf ülkelerin kullanımına uygun olmalı ve engellilerin haklarını kullanırken karşılaştıkları engelleri ortaya çıkarmalıdır.

3. Taraf devletler, topladıkları verilerin yayımlanmasını üstlenmeli ve bu verilerin erişilebilirliğini sağlayacağını garanti etmelidir.

MADDE 32 - ULUSLAR ARASI İŞBİRLİĞİ

1. Taraf devletler, uluslar arası işbirliğinin ve sözleşmenin amaç ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesi sırasında yapılacak ulusal çalışmalara yansıtacak katkısının önemini kabul eder.

Dolayısıyla, devletler, ilgili uluslar arası ve bölgesel örgütler ve öncelikle engelliler alanında çalışanlar olmak üzere sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğine yönelik etkin tedbirler alacaktır. Bu tedbirler:

- (a) Uluslar arası işbirliği, geliştirilen programlar dahil olmak üzere, engellilerin çalışmalarını dışında kalmamasını ve bunların engellilerin erişimine uygun olmasını güvence altına alır;
- (b) Bilgi, deneyim ve eğitim programı gibi konularda görüş alış-verişi ve paylaşım dahil olmak üzere kapasite geliştirmeyi kolaylaştırır ve destekler;
- (c) Araştırma, bilimsel bilgi ve teknik alanlarda işbirliğini kolaylaştırır;
- (d) Erişilebilir ve yardımcı teknolojilere ulaşmayı ve bunları paylaşmayı kolaylaştıran, söz konusu teknolojilerin transfer edilmesine yardımcı olacak ekonomik ve teknik desteği sağlar.

2. Bu maddenin hükümleri, taraf devletlerden her birinin sorumluluklarını etkilemeden, bu sorumlulukların sözleşme koşullarına göre yerine getirilmesine yardımcı olur.

MADDE 33 - ULUSAL UYGULAMA VE DENETİM

1. Taraf devletler, sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili konular hakkında, devlet teşkilatı bünyesinde, ulusal örgütlenme sistemlerine göre en az 1 birimi yetkilendirmelidir.

2. Farklı sektörler ve düzeyler arasındaki etkinlikleri kolaylaştırıcı bir mekanizma kurulması ya da görevlendirilmesi için devlet bünyesinde görevlendirme yapılmalıdır. Taraf devletler, hukuk ve yönetim sistemlerine bağlı olarak, sözleşmenin uygulanmasını geliştirici, koruyucu ve denetleyici olmak üzere en az 1 mekanizmayı desteklemeli, güçlendirmeli, görevlendirmeli ya da kurmalıdır. Bir kurumu görevlendirir ya da kurarken ulusal düzeyli insan hakları kurumlarının fonksiyonları, statüleri ve prensiplerini de dikkate almalıdır.

3. Öncelikle engelliler alanında çalışanlar olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve temsilcileri denetim sürecine dahil olmalıdır.

MADDE 34 - ÖZÜRLÜ HAKLARI KOMİTESİ

1. Bu sözleşmede verilen görevleri yerine getirmek üzere bir özürlü hakları komitesi kurulur.

2. Komite, sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra 12 uzmandan oluşur. 60 devlet daha imzaladıktan sonra, komitenin üye sayısı 6 kişi artırılarak 18'e ulaşılır ve bu rakam maksimum üye sayısı olur.

3. Komite üyeleri; kişisel kapasiteleri ölçüsünde çalışmalı, ahlaki değerlere bağlı olmalı, sözleşmenin içerdiği alanlarla ilgili başarı ve deneyimleri kabullenerek onlardan yararlanmalıdır. Taraf devletler adaylarını belirlerken bu sözleşmenin 4. maddesinin 3. bendindeki hükümleri göz önünde bulundurmaları gerektiği hususunda uyarılmalıdır.

4. Taraf devletler, komite üyelerinin seçiminde farklı engel gruplarının temsilinin coğrafi dağılımı, başlıca yasal sistemlerin temsil edilmesi, kadın-erkek temsilinin dengeli olması ve engelli uzmanların katılımı konularında adaletli olmalıdır.

5. Komite üyeleri, bu sözleşmeye taraf devletlerin ulusal toplantılarında belirleyerek gösterdikleri adaylardan oluşan bir listeden gizli oyla seçilir. Seçimlerde taraf devletlerin 3/2'si hazır bulunmalı, en fazla oyu alan ve temsil edilen devletlerin oylarının mutlak çoğunluğuna ulaşan kişiler seçimi kazanmalıdır.

6. İlk seçim, sözleşmenin yürürlüğe girişinden itibaren 6 ay içinde yapılır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, her seçimden en az 4 ay önce taraf devletlere yazı göndererek 2 ay içinde adayları onaylamalarını ister. Genel Sekreterlik, taraf devletlerce gösterilen ve sözleşmeye uygun olan adayların adlarını alfabetik sıraya göre listeler.

7. Komite üyeleri 4 yıllık bir dönem için seçilir. Üyeler, bir kere daha seçilebilmeye uygun olmalıdır. Ancak, ilk seçimden hemen sonra bu maddenin 5. paragrafında sözü edilen toplantıların başkanlarının tamamının oyları ile adları belirlenen 6 üyenin görev süresi, seçimden 2 yıl sonra sona erer.

8. 6 Yeni üyenin seçimi, bu maddenin ilgili hükümlerine göre gerçekleştirilen düzenli seçimlerle yapılır.

9. Komite üyelerinden biri ölüm, istifa ya da başka herhangi bir nedenle süresi dolmadan görevinden ayrılırsa, temsil ettiği taraf devlet, bu maddenin ilgili hükümlerinde aranan nitelik ve yeterliliklere sahip bir başka uzmanı atar. Yeni üye kalan süreyi tamamlar.

10. Komite çalışmalarıyla ilgili kurallarını kendisi belirler.

11. Komitenin bu sözleşmeyle verilen görevlerini etkin olarak yerine getirebilmek için gereksinim duyacağı personel ve diğer ihtiyaçları Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından sağlanır. Ayrıca, Genel Sekreterlik, komiteye ilk toplantı için bir araya gelmeye davet etmelidir.

12. Bu sözleşme hükümlerine göre kurulan komitenin üyeleri, genel kurulun kararıyla, Birleşmiş Milletler kaynaklarından bir ücret alır, bu ücretle ilgili konularda genel kurul karar verebilmelidir.

13. Komite üyeleri, Birleşmiş Milletler uzmanlarının "Birleşmiş Milletlerin öncelikleri ve dokunulmazlığı" sözleşmesinin ilgili bölümlerinde düzenlenen haklarından yararlanabilmeli için Genel Sekreterliğin personeli olarak adlandırılmalıdır.

MADDE 35 - TARAF DEVLETLERİN RAPORLARI

1. Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden 2 yıl sonra, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği aracılığıyla, taraf devletler komiteye yükümlülüklerini yerine getirmeye dair ulusal düzeyli çalışmalarını ve bu dönemde sağlanan gelişmeleri açıklayan geniş kapsamlı birer rapor sunmalıdır.

2. Bundan sonra en az 4 yılda bir olmak üzere komite istediğinde raporlarını sunmalıdırlar.

3. Komite, raporların içeriği için başvurulabilecek temel noktaları belirleyebilir.

4. Komiteye ilk geniş raporunu sunan bir taraf devletin ikinci raporunun eski bilgileri içermesine gerek yoktur. Taraf devletler, komiteye rapor hazırlarken, açık ve anlaşılır bir yöntem izlemeli ve bu sözleşmenin 4. maddesinin 3 paragrafındaki hükümleri göz önünde bulundurmalıdır.

5. Rapor, sözleşme hükümlerinin istenilen düzeyde yerine getirilmesinin önündeki güçlükleri ve etkenleri de içerebilir.

MADDE 36 - RAPORLARDA GÖZÖNÜNDE TUTULMASI GEREKEN HUSUSLAR

1. Komite, her raporu dikkatle incelemeli, varsa önerilerini ve genel yorumlarını da ekleyerek ilgili devlete geri göndermelidir. Taraf devlet, komitenin belirlediği herhangi bir konu hakkında komiteye yanıt verebilir. Komite, taraf devletlerden, sözleşmenin yerine getirilmesine ilişkin daha geniş bilgi verilmesini isteyebilir.

2. Komite, bir raporda önemli ölçüde abartı olduğunu fark ederse, ilgili devletten, sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesine yönelik çalışmaların, güven temelinde, gözden geçirilmesini isteyebilir. Bunu takip eden 3 ay içinde yeni bir raporun sunulmaması halinde, komite ilgili devleti bir denetime katılmaya davet etmelidir. Raporun zamanında sunulması halinde ise, bu maddenin birinci paragrafının hükümleri uygulanmalıdır.

3. Taraf devletlerin raporlarının erişilebilirliği Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nce sağlanmalıdır.

4. Kendi ülkelerinde, hakkındaki öneri ve yorumlar da dahil olmak üzere, raporun erişilebilirliğini sağlamak taraf devletlerin sorumluluğudur.

5. Bir raporda, herhangi bir rica, teknik araç ya da destek ihtiyacı belirtilmişse, komite konu hakkında kendi gözlem ve yorumlarını da ekleyerek, söz konusu raporu Birleşmiş Milletler'in özel ajanları, fonları ve programları ile diğer yetkili birimlere ulaştırmalıdır.

MADDE 37 - KOMİTE VE TARAF DEVLETLERARASINDA İŞBİRLİĞİ

1. Taraf devletlerin her biri komite ile işbirliği yapmalı ve üyelere görevlerini yerine getirmede yardımcı olmalıdır.

2. Taraf devletlerle ilişkisi çerçevesinde, komite bir devlete, sözleşmeye uyma noktasında ulusal kapasitesini geliştirici sorumluluklar verebilir, bunlar arasında uluslar arası işbirliği de olabilir.

MADDE 38 - KOMİTE VE DİĞER ORGANLARIN İLİŞKİSİ

Sözleşme hükümlerinin etkin olarak yerine getirilmesinin güçlendirilmesi ve kapsadığı alanla ilgili uluslar arası işbirliğinin teşvik edilmesi açısından:

1. Özel acentalar ve Birleşmiş Milletler'in diğer organları, sözleşmenin, kendi çalışma alanlarına giren hükümlerinin yerine getirilmesini takip etmek üzere temsilci olarak atanmalıdır. Komite, özel acentaları ve diğer yetkili birimleri, alanlarıyla ilgili hükümlerin nasıl yerine getirileceği hakkında uzman görüşüne başvurmaya çağırabilir. Komite, özel acentalar ve Birleşmiş Milletler'in diğer organlarından, bölgelerinde faaliyet alanlarındaki hükümlerin yerine getirilme durumu ile ilgili rapor sunmalarını isteyebilir.

2. Talimatnamesi doğrultusunda, komite; rapor, kılavuz, öneri ve genel yorumlarında tutarlılığı sağlayabilmek, yetki ve görev alanlarının çatışmasından kaçınmak açısından, İnsan Hakları Bildirgesi ile oluşturulan birimlere danışmalıdır.

MADDE 39 - KOMİTENİN RAPORU

Komite, her 2 yılda bir, faaliyetleri hakkında, Genel Kurul ve Ekonomik Ve Sosyal Kurul'a rapor sunmalı; raporların incelenmesi ve taraf devletlerden alınan bilgiler doğrultusunda ortaya çıkmış öneri ve genel yorumları da içerebilmelidir. Bu öneri ve değerlendirmeler taraf devletlerden birinin raporundan yorumlanabileceği gibi tüm raporlarda da bulunabilir.

MADDE 40 - TARAF DEVLETLER KONFERANSI

1. Taraf devletler, sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi ile ilgili konuları tartışabilmek için, düzenli aralıklarla "Taraf Devletler Konferansı"nda bir araya gelmelidir.

2. Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takip eden 6 ay içinde ilk konferans Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin çağrısıyla toplanmalıdır. Bundan sonraki toplantılar ya 2 yılda bir Genel Sekreterlik tarafından ya da Taraf Devletler Konferansı'nın kararı ile yapılır.

MADDE 41 - YÜRÜTME

Sözleşmenin sekreteryaya işlerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği yürütür.

MADDE 42 - İMZA

Sunulan sözleşme, New York'taki Birleşmiş Milletler Başkanlığı'nda, tüm devletler ve bölgesel entegrasyon örgütlerinin imzasına açılmıştır.

MADDE 43 – BAĞLAYICILIK

Bu sözleşmenin hükümleri; taraf olan devletleri ve bölgesel entegrasyon örgütlerini bağlar. İmzalamamış katılımcı devlet ve bölgesel entegrasyon örgütlerine de ağıktır.

MADDE 44 - BÖLGESEL ENTEGRASYON ÖRGÜTLERİ

1. Bölgesel entegrasyon örgütü; egemen bir devlet tarafından yönetsel bir bölge olarak kurulmuş ancak bu sözleşme ile ilgili konularda yönetim yetkisi bulunan yapıdır. Bu örgütler, sözleşme kapsamına giren konularda karar yetkisine sahip olduklarını ve gelecekte de bu yetkinin kısıtlanmayacağını bildirir.

2. Bu örgütlerin yetkilerinin kapsamı konusunda taraf devletlerin referansına başvurulabilir.

3. Madde 45 paragraf 1, madde 47 paragraf 2 ve 3 açısından bölgesel entegrasyon örgütlerinin herhangi bir enstrüman ortaya koyması gerekmez.

4. Bölgesel entegrasyon örgütleri, taraf devletler konferansında, yetkisi kapsamındaki konular hakkında oy kullanabilir. Oyu, bünyesinde olup bu sözleşmeye taraf devletlerin oy sayısına eşittir. Bünyesindeki taraf devletlerden birinin oy kullanması halinde, bu örgütler oy haklarını kullanamazlar.

MADDE 45- YÜRÜRLÜĞE GİRME

1. Bu sözleşme 20 tarafın imzalayıp onaylamasından 30 gün sonra yürürlüğe girer. 20 katılımcıdan sonra, sözleşmeyi imzalayıp onaylayan her bir devlet ya da bölgesel entegrasyon örgütü için 30 gün sonra yürürlük başlar.

MADDE 46- KOŞULLAR

1. Kapsamı ve amaçları ile ilgili koşul ileri sürülmesi kabul edilemez ve sözleşmeyle uyuşmaz. 2. Koşullar hiçbir zaman geri çekilemez.

MADDE 47- DEĞİŞİKLİKLER

1. Bir taraf devlet sözleşme üzerinde bir değişiklik önerebilir ve bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine bildirir. Genel Sekreterlik, öneriyi taraf devletlere bildirerek, tartışılıp karara bağlanması için konferansın toplanması hakkındaki görüşlerini sorar. Bildirimi takip eden 4 ay içinde taraf devletlerin en az 3/1'i konferansın toplanmasından yana görüş bildirirse, Genel Sekreterlik taraf devletleri toplantıya davet eder. Bir değişikliğin kabul görmesi için hazır bulunan ve oy kullanan taraf devletlerin 3/2'sinin oyunu alması, Genel Sekreterlik tarafından Genel Kurul'a sunulması ve orada onaylanması gerekmektedir. Böylelikle Tüm taraflar için geçerli olur.

2. Bir değişiklik, paragraf 1'e göre taraf devletlerin 3/2'sinin kabul edip onaylamasından 30 gün sonra geçerlilik kazanır. Bundan sonra her devlet için kendi imza ve onayını takip eden 302'uncu günde yürürlüğe girer. Bir değişiklik, yalnızca onu kabul eden tarafları bağlar.

3. Madde 34, 38, 39 ve 40 ile doğrudan ilişkili bir değişikliğin konferansta oy birliği ile kabul edilmesi halinde taraf devletlerin 3/2'si kabul edip onayladıktan sonraki 30'uncu gün değişiklik tüm taraflar için geçerli olur.

MADDE 48- FESHETME

Bir taraf devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne yazılı olarak bildirmek suretiyle sözleşmeyi feshedebilir. Bu fesih bildirimden 1 yıl sonra geçerlilik kazanır.

MADDE 49- ERİŞİLEBİLİR FORMAT

Bu sözleşme erişilebilir bir formatta hazırlanır.

MADDE 50- ORJİNAL METİNLER

Bu sözleşmenin Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri orjinalinin aynıdır.

Çeviren: Lütfiye KELLEÇİ BİRER

Bu belge TBMM arşivlerinden alınmıştır.